

Семантико-синтаксичні відношення рівня простого речення

У статті типологізовано семантико-синтаксичні відношення в простому елементарному та неелементарному реченнях. Зокрема, розмежовано два типи найабстрактніших семантико-синтаксичних відношень у семантично елементарному простому реченні – предикатні (ознакові) та субстанціальні (предметні), а також три типи відношень у семантично неелементарному простому реченні – вторинні предикатні (аналогі предикатних семантико-синтаксичних відношень у складному реченні), вторинні субстанціальні і комбіновані (перехідного типу). Окреслено засоби вираження семантико-синтаксичних відношень на формально-синтаксичному рівні. Установлено співвідношення між синтаксемами та членами речення. Констатовано, що відношення виформовують граматичне значення речення, уможлиблюють формально-семантичні співвідношення між складними та простими реченнями.

Ключові слова: просте речення, семантико-синтаксичні відношення, валентність, член речення, засіб вираження.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. Системне дослідження членів речення актуалізує одну з найважливіших проблем сучасної українолінгвістики – комплексний аналіз мінімальних синтаксичних одиниць. Синтаксична традиція і новітні наукові концепції по-різному підходять до класифікації конститутивних компонентів речення-висловлення. Зокрема, найвагомішими досягненнями традиційного синтаксису називають високий ступінь граматичної абстракції у виділюваних головних та другорядних членах речення (П. Дудик, М. Каранська, Б. Кулик, О. Мельничук та ін.). Здобутки новітнього синтаксису, що доводить багатоаспектність речення, убачають у розрізненні чотирьох вимірів структурно-функційних компонентів речення – формально-синтаксичного (власне-члени речення), власне-семантичного та семантико-синтаксичного (синтаксеми) і комунікативного – тема й рема (І. Вихованець, М. Вінтонів, К. Городенська, Н. Гуйванюк, А. Загнітко, Н. Іваницька, О. Межов, М. Мірченко, М. Плющ, В. Русанівський).

Однак до цього часу залишається **актуальною** проблема єдиного критерію розмежування членів речення: яка ж ознака є релевантною для їх диференціації?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському синтаксисі відповідь на поставлене запитання знаходимо в синтаксичній концепції член-кореспондента НАН України, доктора філологічних наук, професора **Івана**

Романовича Вихованця, що позначена постійним прагненням до ієрархізованої логіки мовних визначень у складній метамовній стихії систем понятійно-термінологічного апарату. Зокрема, мовознавець у двох вагомих працях «Нариси з функціонального синтаксису української мови» [2] та «Граматика української мови. Синтаксис» [3] обґрунтовано вважає, що основним чинником розмежування функційних компонентів речення є відображені у свідомості мовця **семантико-синтаксичні відношення**, у які вони вступають з іншими компонентами: 1) членами речення (формально-синтаксичний аспект), 2) синтаксемами (семантико-синтаксичний аспект); 3) темою і ремою (комунікативний аспект) [3, с. 70–71, 92].

Дослідник розмежовує найабстрактніші семантико-синтаксичні відношення, зокрема: у семантично елементарному простому реченні двох типів – предикатні (ознакові) та субстанціальні (предметні); у семантично неелементарному простому реченні трьох типів – вторинні предикатні (аналоги предикатних семантико-синтаксичних відношень у складному реченні), вторинні субстанціальні і комбіновані (перехідного типу) [3, с. 44–47]. Заслуговує поцінування думка І. Вихованця про синтаксичну ранговість семантико-синтаксичних відношень – внутрішніх і зовнішніх [2, с. 32; 161].

До того ж семантико-синтаксичні відношення встановлюються між предикативними одиницями складного речення і часто служать основою кореферентності (формально-синтаксичних співвідношень) простих і складних речень (Н. Гуйванюк), виформовують широкий репертуар морфолого-синтаксичних і семантичних варіантів у простому неелементарному реченні.

Основними формальними засобами вираження семантико-синтаксичних відношень у сучасній українській мові є: 1) форми повнозначних слів (відмінкові та прийменниково-відмінкові); 2) незмінні повнозначні слова (прислівник, дієприслівник тощо); 3) службові слова; 4) порядок слів.

Мета статті – типологізувати семантико-синтаксичні відношення на рівні простого речення. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання відповідних **завдань**: 1) окреслити типи семантико-синтаксичних відношень у простих реченнях з опертям на поняття «валентність», «елементарність/неелементарність»; 2) установити кореляцію між типами семантико-синтаксичних відношень і членами речення; 3) виокремити основні формальні засоби вираження типів семантико-синтаксичних відношень у простому неелементарному реченні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Семантично елементарне просте речення, відображаючи специфіку реляційної структури абстрактної ситуації, охоплює два типи семантико-синтаксичних відношень: **первинні предикатні** (акціональні, процесуальні, статальні, квалітативні, кількісні, локативні) та **первинні субстанціальні**, тобто відношення назв предметів до предиката, з-поміж яких постають: 1) суб'єктні, напр.: *Свистять батоги* (Т. Осьмачка); 2) об'єктні,

напр.: *Долі я не кляню* (М. Драй-Хмара); 3) адресатні, напр.: *Я дав хлопчу склянку води* (І. Сенченко); 4) інструментальні, напр.: *Гарасименко розмахував дзвоником над головою* (Б. Антоненко-Давидович); 5) локативні, напр.: *Іван прямував до церкви* (В. Підмогильний). Субстанціальні відношення звичайно оформлюють відмінкові та прийменниково-відмінкові засоби як репрезентанти валентності предиката.

Базовими у структурі простого двоскладного речення є **предикативні відношення**, що їх репрезентує граматичний центр (підмет і присудок) на основі предикативності, а в семантико-синтаксичному аспекті – суб'єкт і предикат (за І. Вихованцем, найістотніші відношення – агентивно-акціональні, суб'єктно-статальні, суб'єктно-об'єктно-процесуальні, суб'єктно-процесуально-статальні, суб'єктно-процесуально-акціональні [2, с. 30]). На противагу предикативним, семантико-синтаксичні відношення та синтаксичні зв'язки **прислівного типу** (речення 2, 3, 4, 5) представлено через словосполучення. (Відомі не зовсім коректні, як на нас, спроби тлумачити предикативні відношення як такі, що постають між компонентами «бінарних предикативних словосполучень» [7, с. 53; 1, с. 19–21]).

У семантично неелементарному реченні до згаданих семантико-синтаксичних відношень додаються **вторинні у предикатних і субстанціальних позиціях**. За нашими спостереженнями, це: 1) об'єктні відношення (об'єктно-предикатні); 2) атрибутивні (предикатно-атрибутивні); 3) апозитивні (предикатно-апозитивні); 4) подвійні (атрибутивно-предикативні, об'єктно-суб'єктні); 5) адвербіальні (предикатно-адвербіальні); 6) модальні (предикатно-модальні); 7) інформативно-доповнювальні; 8) комплетивні (предикатно-кількісні); 9) напівпредикативні; 10) відношення синтаксичної еквівалентності (тотожності); 11) сурядні; 12) пояснювальні; 13) поєднані (контаміновані). Наявність у реченнєвій структурі вторинних семантико-синтаксичних відношень сигналізує про семантичну неелементарність речення, оскільки вони з'являються внаслідок згортання самостійних речень і репрезентують окремі пропозиції. Ця класифікація стала підґрунтям для поглиблення таксономії семантико-синтаксичних відношень на нижчому рівні абстракції, оскільки деякі з них охоплюють кілька різновидів.

Вторинні об'єктні семантико-синтаксичні відношення. Субстанціальні відношення наявні в простому ускладненому реченні за переміщення предиката з центральних позицій (присудкової або позиції головного члена односкладних речень) у периферійні для предиката позиції підмета, прислівного поширювача і детермінанта. Напр., вторинні об'єктні семантико-синтаксичні відношення (предикатно-об'єктного типу) репрезентують реченнєві конструкції, що з'являються в разі сполучення: 1) дієслова (зазвичай зі значенням волевиявлення, мовлення) з валентно не прогнозованим об'єктним інфінітивом, поєднані підрядним прислівним зв'язком у синтаксичній формі прилягання, напр.: *наказати відступати, запросити танцювати*; 2) ознакового прикметника з прийменниково-відмінковою формою: *здібний до малювання, здатний до праці*; 3) дієслова з прийменниково-відмінковою

формою іменника-деривата (девербатива або деад'єктива): *шкодувати за втраченим, мріяти про навчання*.

Атрибутивні (предикатно-атрибутивні) **семантико-синтаксичні відношення** виформовуються між предметом і його потенційно предикативною ознакою, напр.: *Добрі люди приходять вдень до добрих людей; Те сяйво блиснуло на зморшкуватому обличчі Рифки; Скоцюрблений і зосереджений годинникар щось ретельно підстругав за столом* (із тв. І. Чендея) тощо. Погоджуємося з думкою авторів праці «Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання», що поняття про означальні відношення в сучасному мовознавстві ширше, ніж у традиційному [6, с. 24]. Так, атрибутивні відношення ґрунтуються на підрядному прислівному зв'язку в синтаксичній формі узгодження, однак часто вони комбінуються з іншими видами відношень, що уможлиблює виокремлення динамічних і атрибутивних (статичних) відношень як фактів одного категорійного рівня в аспекті семантико-синтаксичної типології універсалій [1, с. 21], порівн.: *зелена трава і Трава (є) зелена; Трава зеленіє*. Основний варіант вираження атрибутивних семантико-синтаксичних відношень – поєднання атрибутивного компонента (прикметника, дієприкметника, займенникового прикметника) з іменниковим словом або іншим субстантивованим елементом.

Апозитивні (предикатно-апозитивні) **семантико-синтаксичні відношення** – це відношення змістової та граматичної рівноправності, хоч за синтаксичною функцією поєднувані компоненти чітко розмежовуємо на головний і залежний (останній є вужчою, конкретнішою назвою опорного іменника). Апозитивні відношення ґрунтуються на підрядному прислівному зв'язку в синтаксичній формі кореляції. Вони відрізняються від означальних тим, що в разі апозитивних відношень «немає уявлення про предмет і його ознаки, а є один предмет (денотат) і два співвідносних із ним поняття, що по-різному називають цей предмет» [5, с. 19]. Означуване та означене слова окреслюють один об'єкт реальності, є мовним утіленням гіперо-гіпонімічних, або родо-видових, зв'язків об'єктів навколишньої дійсності [1, с. 23], напр.: *Микола-сирота виріс на полонині; Маланку покликав сам панич Льольо* (із тв. М. Коцюбинського). Проте апозитивні відношення ближче до атрибутивних тоді, коли приклади слугують засобом художньої характеристики предметів, напр.: *гори-велети, воїни-герої, тесть-скуп'яга*. У такому разі кореляцію легко замінити узгодженням, порівн.: *велетенські гори, геройські воїни, скупий тесть* [6, с. 34].

Адвербіальні (предикатно-адвербіальні) **семантико-синтаксичні відношення** – такі, за яких означений компонент (прислівник, відмінкова або прийменниково-відмінкова форма, адвербіалізований дієприслівник, інфінітив) указує на обставини перебігу базової дії, процесу, стану, якості тощо (обмеження вияву дії певним простором, часом, актуалізацією певної причини, умови, мети, наслідку реалізації дії/стану, виокремлення суперечливої обставини перебігу дії/стану, наголошення наслідку репрезентації дії/стану). Наприклад: *Щодень зрана йдемо місто замітати* (І. Франко); *За поміччю Соломїною Остап*

звівся (М. Коцюбинський); *З брязкотом розпирскалася пляшка на тисячу кавалків* (І. Франко); *Замість відповіді Бовдур ногою щосили копнув селянина в живіт* (І. Франко); *Незважаючи на нову закрутанину, вона [Ганя. – О. К.] любила гостей* (Б. Лепкий) тощо. Здебільшого на рівні простого речення означені компоненти поєднуються з граматичною основою речення детермінантним зв'язком.

Модальні (предикатно-модальні) **відношення** стосуються суто мовленнєвого вияву реченнєвої структури, оскільки модальні компоненти постають спеціалізованими носіями окремих суб'єктивних значень речення [4, с. 47], увиразнюючи позицію мовця щодо повідомлюваного фрагмента дійсності, напр.: *Віддано мене в школу рано. Не було, мабуть, мені й шести літ* (О. Вишня); *Франциськ, гріх сказати, знаходив добрі місця для стріляння і вдалі моменти для пострілу* (Т. Прохасько) тощо. Отже, предикатно-модальні семантико-синтаксичні відношення з їхнім широким спектром відтінків (непевності, можливості, констатації, оцінки тощо) варто розглядати в аспекті комунікативного статусу реченнєвих одиниць та їхніх компонентів.

Інформативно-розширювальні семантико-синтаксичні відношення, на нашу думку, постають між базовим реченням і вставленими конструкціями, які корелюють із суб'єктивною та об'єктивною модальністю і стають носіями додаткових побіжних зауважень, уточнень, нових фактів тощо, репрезентують окрему пропозицію, порівн.: *Про діда (материного батька) балачок зовсім не було* (О. Вишня); *Колекціонер (назовім його звичайним любителем-збирачем!) і грошей громадку прихотив* (І. Чендей).

Комплетивні (предикатно-кількісні) **відношення**. Обов'язкова синтаксична сполучуваність залежить від позиції компонента в реченні. У синтаксично неподільних словосполученнях між головним і залежним компонентами встановлюються комплетивні відношення, за яких залежне слово є необхідним змістовим доповненням до інформативно недостатнього головного слова. Такий зв'язок формують субстантивні синтаксично неподільні словосполучення з такими значеннями: а) кількісним: *Один дідич попросив намалювати йому картину* (Т. Прохасько); б) дистрибутивним (вибірковості): *Одна з них [вогняних гір. – О. К.] здіймалася до гори* (М. Коцюбинський); в) комітативності (супровідності): *Остан із Соломією потиху спустили пліт на річку* (М. Коцюбинський) тощо.

Напівпредикативні відношення (предикативно-адвербіальні, предикатно-апозитивні, предикативно-атрибутивні) постають на ґрунті вторинної предикації, вираженої морфолого-синтаксичними засобами, як доповнення до предикативних, репрезентованих головними членами речення (деякі мовознавці не вважають за потрібне вирізняти такі відношення і пропонують розглядати з-поміж обставинних та/або атрибутивних (див.: [4, с. 41])). Проте видається логічним тлумачити напівпредикативні відношення як бінарні (предметно-ознакові), що ґрунтуються на напівпредикативності – синтаксичній категорії, яка вказує на другорядну процесуальну ознаку основного/потенційного суб'єкта.

Вони передають додатковий характер повідомлення, охоплюючи у своєму обсязі й семантико-синтаксичні відношення, наявні в усіх різновидах складних речень: атрибутивні, напр.: *На необрудованих горах мліють смерекові ліси, **повиті** прозорою синявою мли* (І. Франко); *Очі молодої – **вогкі, привабливі** – були трохи сумні* (Ю. Яновський); часові, напр.: ***Переключивши** з правої жмені до лівої, батько знову до кишені сунув шворки, цвяхи, гудзики* (І. Чендей); зумовленості, напр.: *Отець панни Рузі, **не знаючи** того, здивувався дуже та попросив гостей не роз'їздитися* (І. Франко); *А вона [Соломія. – О. К.] бігла усе вперед, **бажаючи** тільки забігти якомога далі* (М. Коцюбинський); порівняльні (на ґрунті асоціативно-образної подібності), напр.: *Невисокі під гонтям дома білілися до сонця, **мов сріблява луска*** (І. Франко).

Сурядні (однорядні) відношення. Між членами сурядного ряду з'являються похідні від семантико-синтаксичних відношень у складносурядному реченні сурядні відношення, які бувають двох типів: нульовими (суто граматичними) або семантично змістовими. Відношення першого типу маркують синтаксичну еквівалентність, однофункційність, рівнозначність за допомогою недиференційованого синтаксичного зв'язку та інтонації переліку, напр.: *Друзі **повернули** до якихось сінець, **перебігли** помешкання начальника станції Варварівки, **вибігли** до двору* (Ю. Яновський). Засобами вираження семантично змістових відношень слугують сполучники як маркери рівнорядності словоформ. Традиційно виокремлюють три найзагальніші типи внутрішньорядних відношень: єднальні, розділові, зіставно-протиставні.

Єднальні відношення охоплюють різні відтінки змістових стосунків між однорідними членами речення: єднально-перелічувальні, власне-єднальні, єднально-виокремлювальні, єднально-розподільні, єднально-порівняльні, єднально-зіставлявальні, напр.: *Паровози **шиплять і чачкають*** (Ю. Яновський); *В городах земля **одягнена** в камінь і залізо – **інедоступна*** (М. Коцюбинський); *З широких галуз дерев **звисав** іній і аж блищав тисячею красок проти ясного сонця* (Є. Ярошинська); *Люди є **добрі і лихі, скупі й щедрі, мовчазні й балакучі, хитрі й простодушні*** (І. Чендей).

Розділові відношення виражають семантику роздільності, чергування, взаємоусунення, напр.: *А **трембіта або мовчала, або тужливими** звуками **стелилася** на полонині* (І. Чендей); *Пани та пані **то ловляться** за боки, **то мацаються** по голові* (Ю. Федькович); *Те «треба» **чи мале, чи велике**, – кожен раз воно вимагає уваги* (М. Коцюбинський).

Зіставно-протиставні відношення виражають об'єднання двох протилежних, альтернативних однорідних членів, напр.: *Алегоричні образи **тільки уяскравлювали** картину, **а не затемнювали** її* (В. Лесин); *До Львова поїхала не **Заповічева, а панна Юлія*** (С. Яричевський).

Вторинні значення, що нашаровуються на єднальні, розділові, зіставно-протиставні, часто набувають часових (одночасності, часової послідовності), причиново-наслідкових та умовно-допустових відтінків: *Хлопець теж мовчав і курив, дивився в олов'яне вікно, слухав цокання годинника над головою* (В. Підмогильний); *Дмитрик з Гаврилком вчепилися ззаду за сани і причаїлися* (М. Коцюбинський); *Пані Малецька не хотіла їхати сама, але поставила взяти з собою й свої діти* (Є. Ярошинська); *Я не чув голоду, і жолудок сидів тихо, хочь був порожній* (І. Франко).

З-поміж внутрішньорядних відношень наявні такі, які не можуть бути прямо протиставлені основним семантичним типам – градаційні та приєднувальні. **Градаційні відношення** (єднально-градаційні) виокремлюють або посилюють змістову вагу одного із сурядних компонентів, напр.: *Ми, «олімпійці», не тільки відчуваємо запах наших днів, але й аналізуємо всю складність переходового періоду* (М. Хвильовий). **Приєднувальні відношення** відображають додаткову інформацію в процесі мовлення. Наприклад: *Кілька днів тому прибули з міста гості, і також донька з зятем* (В. Бабляк).

Пояснювальні відношення репрезентують семантику пояснення поняття, вираженого попереднім членом речення. Їх диференціюємо на: 1) власне-пояснювальні (сполучники *тобто, а саме, або*; компаративні прислівники на зразок *правильніше, точніше, інакше кажучи*; узагальнювальне слово при однорідних членах речення, напр.: *Ще року 1921 один із «олімпійців», саме Хвильовий, оголосив похід проти пролеткультизму* (М. Хвильовий); *Львівська молодь, точніше студенти Львівського університету, того літа влаштували мандрівку на Буковину* (В. Лесин); *Кожен, інакше кажучи, кожна людина, потребує вчителя* (Т. Прохасько); *Вівса, пшениці, ячмені – все се зіллялось в одну хвилю* (М. Коцюбинський); 2) внесення (зокрема, особливо, між ними і), напр.: *Західні землі України, зокрема Буковина, входили до складу цісарської Австрії* (В. Лесин); 3) обмежувальні (містять указівку на обмеження вияву певного явища, репрезентованого попередньою частиною), напр.: *Хотів батько відповісти та тільки не міг слова мовити* (Із часопису); 4) обмежувально-виокремлювальні, напр.: *Крім тих трьох людей, було в хаті ще зо три* (І. Франко), та 5) уточнювальні, напр.: *Батько був поранений у праве плече шрапнеллю на фронті, в Галичині* (І. Чендей).

Контаміновані відношення. У семантично неелементарному простому реченні наявні різноманітні комбінації семантико-синтаксичних відношень, що ускладнює визначення їхніх різновидів. Так, до *атрибутивно-адвербіальних* відношень треба узалежнити словосполуки із залежним компонентом, вираженим відприкметниковим морфологізованим прислівником та поєднаним з опорним словом підрядним синтаксичним зв'язком (власне приляганням або відмінковим приляганням): *Хлопчик захоплено розповідав про фільм; Донька співає соловейком; Подали каву по-турецьки; До нормативів*

уведено стрільбу **лежачи**; *Сестра виграла поїздки **вдвох** до Праги; Випускники мають велике бажання **вчитися**; Двері на **сході** були відчинені; Буря на **морі** спричинила шторм; Екзаменатори почули відповідь **на всі сто**. Основним постає характеризувальний статус залежного слова щодо стрижневого – носія предметної семантики.*

*Атрибутивно-об'єктні відношення репрезентують моделі, утворені на ґрунті керування або прилягання: 1) субстантивно-субстантивні: **День відпочинку** компенсував втому; **Слова молодшого** виявилися неочікуваними; **Бібліотека** придбала **шафу для книжок**; **Листівки** зберігали в **коробці з-під олівців**; **Новий будинок з цегли** височів у центрі міста; 2) субстантивно-нумеральні, як-от: **Угода трьох** мала значний резонанс; 3) девербатив + прийменниково-відмінкова форма чи інфінітив: **Я маю давню мрію про відпочинок** у Карпатах і **Я маю давню мрію відпочити** в Карпатах.*

*Атрибутивно-посесивні відношення репрезентують моделі на ґрунті прилягання: 1) субстантивно-субстантивні: **Книга брата** лежала на столі; 2) субстантивно-прономінальні: **Редактор** перечитав **його роман**.*

*Атрибутивно-суб'єктні семантико-синтаксичні відношення базуються на лексико-граматичній природі головного слова, яким є вихідне дієслово, напр.: **Батько** приїхав. – **Приїзд батька** зворушив мене; **Учень** відповідає. – **Відповідь учня** була зразковою.*

*Подвійні атрибутивно-предикативні відношення репрезентують ознаку предмета, що водночас указує на обставини, за яких спостерігаємо цю ознаку. Розглядуваний тип відношень ґрунтується на подвійному синтаксичному зв'язку: **Дід пішовна фронт ще хлопцем**. **Мати повернулася втомленою**.*

*Подвійні об'єктно-суб'єктні семантико-синтаксичні відношення маркують ускладнення простого речення в субстанціальній сфері. Наприклад, у реченні **Я побачила хлопчика сумним (сумного)** репрезентовано об'єктно-суб'єктні відношення дуплексивного типу: у конструкції **побачила хлопчика** представлено субстанціальні об'єктні відношення, натомість компонент **хлопчик** стосовно прикметникового предиката стану **сумний** є вторинним суб'єктом стану.*

*Об'єктно-обставинні семантико-синтаксичні відношення репрезентують такі сполуки в складі речення, як у наведених прикладах: **Цвях вбито в стіну**; **Директор вийняв із портфеля документи**; **Ми ходили по воду до криниці** тощо.*

*Інструментально-суб'єктні відношення виявляємо в пасивних конструкціях і розглядаємо як наслідок переміщення суб'єкта в нехарактерну для нього позицію об'єкта-інструмента (в Ор. в.), напр.: **Рішення було підтримане учасниками конференції**; **Пишеницю топтали кіньми**.*

Адресатно-суб'єктні відношення постають між предикатом зі значенням вольової дії (співрозмовника) та адресатом вольової дії, з одного боку (*Я наказую синові*), а з іншого – між суб'єктом потенційної дії співрозмовника та самою потенційною дією (*Син писатиме переказ*), порівн.: *Сину, пиши переказ*.

Суб'єктно-предикатно-адвербіальні відношення спостерігаємо в реченнях на зразок *Блискавка спалила дерево*. Компонент *блискавка* у стосунку до предиката *спалила* виражає суб'єктні відношення, зберігаючи адвербіальні семантико-синтаксичні відношення (причиновості) та семантику вихідного предиката, порівн.: *Дерево спалено, боблискало*.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Члени речення – функціональні одиниці (слова, словоформи, синтаксично/семантично нерозкладні словосполучення), виокремлювані на ґрунті семантико-синтаксичних відношень, що: 1) узагальнено відбивають реальні стосунки між предметами і явищами позамовної дійсності (їх ще визначають як смислові, логічні); 2) указують на функціональні відношення між компонентами речення, а отже є власне-мовними, структурними відношеннями – синтаксичними; 3) виформовують граматичне значення речення. У перспективі цікаво буде простежити тотожність (або суміжність) семантико-синтаксичних відношень у простому реченні до відношень між частинами складного речення, проаналізувати варіантні засоби їх репрезентації в різностильових текстах однієї мови або паралельних перекладах українською мовою.

Література

1. Баранник Д. Х. Словосполучення : [навч. посіб. із синтаксису укр. мови] / Д. Х. Баранник, О. Ю. Баранник. – Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2007. – 45 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови : [монографія] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис : підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – 662 с.
5. Сиротинина О. Б. Лекции по синтаксису русского языка [учеб. пособие] / О. Б. Сиротинина. – Изд. второе, стереотип. – М. : УРСС, 2003. – 137 с.
6. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання : навч. посіб. / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.
7. Сучасна українська літературна мова: синтаксис : [підручник] / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1972. – 515 с.

References

1. Barannyk D. Kh. Slovospoluchennia : [navch. posib. iz syntaksysu ukr. movy] / D. Kh. Barannyk, O. Yu. Barannyk. – Dnipropetrovsk : RVV DNU, 2007. – 45 s.
2. Vykhovanets I. R. Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrainskoi movy : [monohrafiia] / I. R. Vykhovanets. – K. : Nauk. dumka, 1992. – 224 s.
3. Vykhovanets I. R. Hramatyka ukrainskoi movy: syntaksys : pidruchnyk / I. R. Vykhovanets. – K. : Lybid, 1993. – 368 s.
4. Zahnitko A. P. Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys : [monohrafiia] / A. P. Zahnitko. – Donetsk : Don DU, 2001. – 662 s.
5. Sirotinina O. B. Lektsii po sintaksisu russkogo yazyka [ucheb. posobiie] / O. B. Sirotinina. – Izd. vtoroye, stereotyp. – M. : URSS, 2003. – 137 s.
6. Slynko I. I. Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy : Problemni pytannia : [navch. posib.] / I. I. Slynko, N. V. Huyvaniuk, V. F. Kobylanska. – K. : Vyshcha shk., 1994. – 670 s.
7. Suchasna ukrainska literaturna mova : Syntaksys : pidruchnyk / [za zah. red. I. K. Bilodida]. – K. : Nauk. dumka, 1992. – 515 s.

Кульбабская Елена. Семантико-синтаксические отношения уровня простого предложения. В статье представлена типология семантико-синтаксических отношений в простом элементарном и неэлементарном предложениях. В частности, описаны два типа наиболее абстрактных семантико-синтаксических отношений в простом элементарном предложении – предикатные (признаковые) и субстанциальные (предметные), а также три типа отношений в семантически неэлементарном простом предложении – вторичные предикатные (аналоги предикатных семантико-синтаксических отношений в сложном предложении), вторичные субстанциальные и комбинированные (переходного типа). Установлены средства их выражения на формально-синтаксическом уровне. Определены соотношения между синтаксемами и членами предложения. Обосновано основополагающую роль семантико-синтаксических отношений для вариантности синтаксических единиц.

Ключевые слова: простое предложение, семантико-синтаксические отношения, валентность, член предложения, средство выражения.

Kulbabska Olena. Semantic-Syntactic Relation of Level in Simple Sentences. Types of semantic-syntactic relation in a simple elementary and nonelementary sentences are shown in the article. Two types of the most abstract semantic-syntactic relations (predicate and substantial) in semantically elementary simple sentence and three types of relations (derivative predicate relations, which are analogs of predicate semantic-syntactic relations in a complex sentence; derivative substantial and combined relations (transitive type) in semantically nonelementary simple sentence are differentiated. Outlined means of expression of semantic-syntactic relation in formal syntactic level, and the correlation between syntaxema and the sentence is established. Author made conclusion that correlation forms grammatical meaning of a sentence, and gives opportunity of formal-semantic correlation between complex and simple sentences.

Key words: simple sentence, semantic-syntactic relation, valence, part of sentence, a means of expression.